

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Związek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתיבה, עריכה והבאה לדפוס : לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון : 054-4436366, פקס : 09-9579540
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 140 אוקטובר 2018 חשוון תשע"ט

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

נחשף מקווה בבית הכנסת הישן בקז'ימיז'

במהלך החפירות הארכיאולוגיות בשטח בית הכנסת הישן שברחוב שרוקה בקז'ימיז', נחשף מלוא היקפו של המקווה בגן הדרומי של בית הכנסת הישן. החפירות במקום מתבצעות כבר חמש עונות על ידי סטודנטים לארכיאולוגיה של האוניברסיטה היגלונית.

בית הכנסת הישן ('אלטשול') הוא העתיק ביותר ששרד בקרקוב ובפולין, ומועד הקמתו הוא במהלך המאה ה-15. יש מקורות המציינים את 1407 כשנת הקמתו ואחרים סבורים כי היה זה בשנת 1492, ובכל אופן היה זה לפני גירוש היהודים מקרקוב, ומעברם לקז'ימיז', בשנת 1495.

פתיתים,

בתחילת ספטמבר התקיים בקרקוב כנס בינלאומי בנושא: "מורשת יהדות אירופה - נוכחות והעדרות" ובו נבחנו העבר, ההווה והעתיד של ערים ועיירות שבהן יש מורשת יהודית, כולל ובמיוחד בתי כנסת, בתי עלמין ורבעים שבהם התגוררו יהודים.

הכנס התקיים בבית הכנסת "טמפל" בקז'ימיז' וב-וילה דקיוס (ארמון רנסנס מהמאה ה-16 הנמצא ברובע (Zwierzyniec).

המרכז לחקר ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב באוניברסיטה היגלונית
Ośrodek Studiów nad
Historią i Kulturą
Żydów Krakowskich
מקיים סמינר חודשי
בנושא "יהודי קרקוב –
היסטוריה ותרבות".

המפגשים מתקיימים אחת לחודש, במכון ללימודי יהדות באוניברסיטה היגלונית, ברחוב יוזפה 19, קז'ימיז'.

פרטים נוספים באתר המרכז

www.oshkzk.historyczny.uj.edu.pl/o-osrodku
ובדף הפייסבוק בכתובת:

www.facebook.com/oshkzkuj/

בתמונה למעלה :
קבוצת סטודנטים
לארכיאולוגיה
החופרים את השטח
שבגן הדרומי של בית
הכנסת הישן.

בתמונה מימין : שרידי
המקווה העתיק
שנמצאו בעונת החפירה
השנה.

כנס: יהודים בבית הספר התיכון סנט אנה

ב-27 בנובמבר יתקיים מושב מדעי בנושא "יהודים בבית הספר התיכון סנט אנה (נובדבורסקי)" [Żydzi w Gimnazjum św. Anny (Nowodworskiego)]. את הכנס מארגן המרכז לחקר ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב באוניברסיטה היגלונית יחד עם תיכון ברטלומיי נובדבורסקי בקרקוב.

בית הספר התיכון ברטלומיי נובדבורסקי הוקם עוד במאה ה-16, והוא התיכון העתיק ביותר בפולין. השנה מציין בית הספר את יום השנה ה-430 להקמתו, והיהודים של קרקוב היו קשורים, במשך שנים רבות, לבית ספר זה - בתקופות מסוימות היו יהודים רבע ממספר התלמידים בתיכון.

במסגרת המושב והכנס יוזכרו ויצוינו מורים יהודים בבתי הספר ותלמידים; היחסים ההדדיים בין יהודים ונוצרים בבית הספר; גורלם של התלמידים, המורים ועובדי בית הספר היהודים; משמעות הגימנסיה של סנט אנה ובתי ספר תיכוניים אחרים לקהילה היהודית בקרקוב; יהודים בבתי ספר תיכוניים אחרים בקרקוב במאה ה-19 ובתקופה שבין שתי מלחמות העולם; זיכרונות של יהודים מבית הספר התיכון סנט אנה, ועוד.

האם מי מבין יוצאי קרקוב בישראל למד בתיכון סנט אנה ויכול לשתף בחוויותיו?

נולדתי לחיות. מנחם שטרן

ד"ר מנחם שטרן, בנם של לאה ונתן שטרן, פרסם ספר על חייו. כותרת הספר "נולדתי לחיות". להלן קטעים מתומצתים מספרו, המתייחסים לקורותיו בשנים 1939-1945.

לאה (1911-2000) ונתן שטרן (1906-1985)

פרטיים, נשארו ללא השכלה. רק בתחילת המאה ה-20, כשנחקק בשנת 1906 באירופה חוק לימודי חובה, על פיו היו חייבים כל ילד וילדה ללכת לבית הספר היסודי השש-שנתי, וללמוד קרוא וכתוב, החלו הבנות היהודיות ללמוד ולהשכיל.

אמי המציאה את הפמיניזם. היו בקרקוב בתי ספר דתיים לבנות כדוגמת "בית יעקב", אך אמי לא וויתרה על ערך השוויון ובחרה ללמוד בבית ספר תיכון מעורב לבנים ולבנות. היא הייתה פורצת דרך, מפני שמלבד הדוד המורד גוסטב, לא היה איש מבני משפחתה שהעז ללכת וללמוד שם. היא הייתה ספורטאית, שחתה וחתרה בוויסלה.

משפחתו של אבי, נתן שטרן

בני משפחת שטרן לדורותיהם נולדו בקרקוב, גדלו בה ולפני השואה אף מתו בקרקוב. סבא רבא נתן, אבי סבי וסבתא רבתא רחל כהנא הביאו לעולם את סבא מנחם מנדל (-1923 1876) שנישא לפרל הורוביץ (-1875 1943). השניים הביאו לעולם את אבי נתן שנשא לאשה את אמי לאה, והשניים הביאו לעולם אותי ואת אחותי מרים.

מנחם מנדל, סבי מצד אבי, היה גם הוא חזן, ולפרנסתו עסק במסחר תבואה שני בנים נולדו לזוג: יצחק הבכור ונתן הצעיר. בשנת 1923 מת מנחם מנדל בטרם עת, ואבי שהיה אז בן שש עשרה נותר יתום. סבתא פרל הייתה אשה אדוקה וחכמה, וכל מי שהכיר אותה ידע לומר עליה רק דברים טובים. לאחר שבעלה נפטר, חיה חיי עוני ומצוקה וניסתה לפרנס את שני ילדיה.

הראשון בקרקוב, שמעון מטלס הבוגד - כעס עליו שמלקה מאד ולא סלח לו לעולם. כשאר בני דורו הגן שמלקה על הסדר הקיים וסלד משינויים, אך השינויים הגיעו אל פתחו בעל כורחו, וכפו את עצם עליו. אהרון בנו, על אף שהיה עדיין מסורתי, הקפיד פחות על המצוות, ואף הלך ללמוד מקצוע, מעשה שלא היה מקובל על אביו. [...]

אהרון הלך ללמוד את מקצוע השען כשוליה אצל אחד השענים בעיר. סבא רבא שמלקה, שהיה חזן, היה מגיע בערב שבת לבית הכנסת כולו קדושה והתרוממות רוח, אך במעמקי ליבו חש אכזבה מבנו אהרון שהגיע לציוד לבוש בבגדי גויים, זקנו מגולח ואי-אפשר היה להכיר בו שהוא יהודי. וכמו לזרוע מלח על הפצעים הלכו גם האחים האחרים בעקבות אחיהם הבכור, ושברו את לב אביהם. האח גוסטב, למשל, רש עצמו, על אף התנגדותו החריפה של שמלקה, לבית ספר תיכון פולני. כשנודע הדבר לאב נתקף זעם, לקח את כל ספרי הלימוד של גוסטב ושרף אותם במדורה. גוסטב לא ויתר, למד והשכיל, והיה לעורך דין עשיר.

עד היום שמורה במשפחתנו הערכה מיוחדת במינה לאהרון סבי, שכן היה השען היהודי הראשון שהתקבל לגילדת השענים של קרקוב. אל יהיה הדבר קל בעיניכם, מפני שכבר בימי הביניים לא יכולת להיות שען בקרקוב ללא השתייכות לגילדת השענים, ועל מנת להתקבל לגילדת השענים היה עליך להוכיח שהינך בעל מקצוע מתקדם ומעודכן, מומחה שבמומחים. [...]

סבתי, מרים מריה גרונר (-1873 1942) הייתה אף היא ילידת קרקוב. לאחר נישואיהם התגוררו אהרון ומרים ברחוב גרטרודה 6, בדירה גדולה ומרווחת. סבא אהרון המשיך ללכת בשבתות ובחגים לבית הכנסת הגדול, בו שימש אביו שמלקה כחזן, ואם כי לא הקפיד על הדתיות כאביו השתדל לשמור על המסורת. [...]

בקהילה היהודית המסורתית של סוף המאה התשע-עשרה ידעו הנשים היהודיות את מקומן – הן ישבו בבית, בישלו, סידרו, ניקו, כיבסו, ולפעמים התפללו. הן לא הלכו ל"חדר" או לבית הספר, ואם לא זכו למורים

משפחת אמי לאוניטה לאה שלר

אמי, לאוניטה-לאה שלר, נולדה באוגוסט 1911, בעיצומו של נופש ב-שבשוביצה (Swoszowice) וכל השנים היינו צוחקים שהיא לא ילידת קרקוב אמיתית. לימים גדל הכפר והפך להיות חלק בלתי נפרד מקרקוב, מה שהפך את אמה לקרקובאית מלידה.

שורשי משפחתה של אמי נטועים עמוק בקרקוב. סבא רבא שמואל-שמלקה שלר וסבתא רבא חנה לבית הורוביץ נולדו בקרקוב במחצית המאה ה-19, למשפחות שאילן היוחסין שלהן מגיע עד חמש מאות שנה לאחור.

קרקוב היפה, שהוקמה במאה השביעית לספירה, שוכנת על גדות נהר הוויסלה, והיא אחד ממרכזי המדע, התרבות והאמנות של פולין. ספק אם תייר המטייל היום ברחובותיה היפים והעתיקים, טורד לרגע את עצמו וחושב על כך שלפני כשבעים וחמש שנים חיו כאן שישים אלף יהודים, שהשכימו קום, פתחו את חנויותיהם, למדו בבתי ספר, שמחו בחתונות ובטקסי ברית מילה, התפללו בבתי כנסת, קידשו את השבת, הקימו תנועות נוער, הפעילו ארגוני ספורט, ואפילו שיחקו בתיאטרון. ופתאום – נרצחו בהמוניהם ונעלמו מקרקוב כאילו בלעה אותם האדמה. היינו החוליה האחרונה בשושלת הדורות המפוארת בת חמש מאות השנים, שנקרעה בבת אחת, ולא תאוחה עוד לעולם.

אהרון, סבי מצד אמי, נולד להיות ילד יהודי טוב, ללמוד ב"חדר" ובתלמוד תורה, ולעזור לאביו בעסקיו בקרקוב. הוא היה בנם הבכור, ראשון לתשעת ילדיהם של שמלקה שלר ואשתו חנה, וכשבגר מרד בהם על פי דרכו.

על פי הסיפורים שעברו במשפחה היה שמלקה איש קשה ואדוק מאד. הוא הקפיד על לבושו המסורתי ועל קיום כל המצוות, קלה כחמורה. הוא היה חזן בבית הכנסת הגדול הישן בקרקוב, וזכה לכבוד ולהערכה, וכמו כל יהודי העיר השתייך למחנה המתנגדים, ולא אחד, בלשון המעטה, את החסידים. כשצץ במשפחה החסיד הראשון, שהיה גם החסיד

נולדתי לחיות. מנחם שטרן (המשך)

ואת יחסם "הטוב" ליהודים.

קרקוב, עיר במלחמה

ב-1 בספטמבר 1939 פלשו הגרמנים לפולין. ביום ההוא נסדק הסדק הראשון בשבר הגדול של חיינו. נולדתי בקרקוב ששה חודשים לאחר פרוץ המלחמה, נזרקתי אל זוועותיה כתינוק בן יומו, וטולטלתי בה במהלך 5 שנות חיי הראשונות. מעולם לא הייתי ילד. הגרמנים גזלו ממני את ילדותי. בשנת 1945 השתחררתי על ידי הרוסים מעול הגרמנים, אך מעולם לא השתחררתי מאימת המלחמה. הייתי ילד זקן. חוויתי את המלחמה על בשרי והיא הלכה אתי לכל אורך הדרך.

הייתה זו מלחמה של פרידות. אנשים נקרעו זה מזה באכזריות, מבלי לדעת אם יפגשו שוב. מבין כל הפרידות הייתה פרידת ההורים מילדיהם הקשה ביותר. המלחמה קרעה אותי מאבי ואמי, קריעה ששרטה שריטה בנפשותינו למשך כל חיינו. הזכרונות המטושטשים והצורבים חזרו אלי בכל פעם מחדש. הוריי לא חסכו ממני דבר. הם פירטו בפניי את הקורות אותי ואותם, על הסבל והזוועות שעברנו, שלושתנו ביחד וכל אחד לחוד, עד לפרט האחרון. הם רצו שאדע הכל. ייתכן שמצפונם ייסר אותם על שנאלצו להעביר אותי לידיים זרות. חוויתי את האירועים בזמן אמת, וחוויתי אותם שוב בסיפורי הוריי. אינני בן הדור הראשון לשואה ואינני בן הדור השני. אני בן דור הביניים, דור התינוקות.

[...] **אביב 1940.** אני תינוק בן מספר חודשים וטבעת החנק מתהדקת. אנחנו נתונים בעוצר. אסור ליהודים לנסוע בחשמלית, אסור ליהודים לשבת בבתי קפה, אסור ליהודים ללכת לבתי קולנוע ותיאטראות שאינם יהודיים, אסור ליהודים להחליף מקום מגורים ללא אישור השלטונות ואסור להם לנסוע ברכבות. אנחנו הופכים לסוג נחות של תושבים.

החיים בגטו קרקוב

[...] **באפריל 1941,** כשאני בן שנה וחודש, אנחנו מגורשים לגטו. [...] כולם גורשו לגטו: אבא, אמא, אני, הדוד יצחק אביו של אבא, סבתא פרל אמו של אבא והוריה של אמא – אהרון ומרים שלה.

עוד בימים שלפני הגטו היה אבא

אחיו היחיד של אבא, יצחק שטרן, היה מבוגר ממנו בחמש שנים. הוא למד ב"חדר" ובכך הסתכמו לימודיו. עבד כמנהל חשבונות, מקצוע שרכש אצל מנהל חשבונות מקצועי. אבי היה בחור מתקדם ומשכיל, וככל שהתבגר ורכש לו השכלה, התרחק, כמו בחורים רבים בגילו, מהדת ומסממנים חיצוניים. הוא למד בבית ספר תיכון פולני ואחר כך התקבל ללימודי משפטים באוניברסיטה היגלונית. הוא הלך ללא זקן ופאות, אם כי שמר על יהדותו, לא התכחש לה, ולא יצא לרחוב בלי כובע. בשנת 1933, כשסיים את לימודיו, התקבל לעבודה כעורך דין במשרדו של עו"ד לנדאו בקרקוב והתקדם במקצוע. [...]

יצחק שטרן 1901-1969

בפברואר 1939 התחתנו בני הזוג נתן שטרן ולאח ליאוניטה שלה, ושכרו דירה ברחוב בונורבסקה, בעיר ממש ולא בשכונת היהודים בקז'ימייז'. אבא עבד כעורך דין, ואמא המשיכה לעבוד בחנותו של אביה אהרון, והפרנסה הייתה מצויה בשפע. זמן קצר לאחר מכן הרתה אותי אמי.

הורי קראו עיתונים והיו מודעים לכך שעומדת לפרוץ מלחמה; עם זאת לא ברחו ולא היגרו לשום מקום, ונשארו בקרקוב עיר הולדתם. כמו לפני כל מלחמה, כך גם במלחמה זאת, לא יכלו להעריך את גודל הסכנה.

אומרים שיהודי פולניה לא חששו מהנזקים שיגרמו להם על ידי המלחמה הקרבה, ולא פחדו מפני הכיבוש הגרמני העתיד להשתלט על המדינה, מפני שזכרו לטובה את שלטונם הנאור של הכובשים הגרמנים במלחמת העולם הראשונה,

חבר בהנהלת ארגון שנקרא "ידישע סוציאלישע זלפ הילפה" – ארגון יהודי לעזרה עצמית סוציאלית בקרקוב. למען הסר כל צל של ספק, עלי להדגיש כי לא היה זה ארגון שהיה שייך ליוזנראט, וחבריו לא התמנו על ידי הגרמנים, אלא על ידי היהודים עצמם. הארגון, שנקרא בראשי תיבות ארגון ה-יוט.אס.אס. הוקם זמן קצר לאחר הכיבוש הגרמני, ובראשו עמד ד"ר וייכרט מוורשה, במאי תיאטרון שהגיע כפליט לקרקוב.

בעת ההיא מאפשרים הגרמנים לארגוני העזרה העצמית היהודים, כמו ה-יוט.אס.אס. וארגון TOZ לעזרה רפואית להתנהל באופן חופשי. במסגרת תפקידו כאחראי על חלוקת מזון שהגיע מארצות הברית, יצא אבא מן הגטו לעיתים קרובות, ונסע בשליחות הארגון לעזרה עצמית לעיירות ולכפרים במחוז קרקוב. כשהגיע לשם התריע בפני היהודים על האסון הקרב ועודד אנשים לברוח לחוץ לארץ.

הסיוע ליהודי קרקוב נשלח מארגוני עזרה של הקוואקרים הנוצרים ושל אחרים בארצות הברית, ולא דווקא של יהודים. השלטונות הגרמנים לא גילו כל התנגדות לסיוע, שכן היה עליהם להאכיל אלפי יהודים שנותרו ללא פרנסה, והסיוע מעבר ליס חסך להם מאמצים וכסף. [...]

אחד הסיפורים שנהג אבא לספר לי על תפקידו בארגון ה-יוט.אס.אס. הצביע על הדילמות שהיה עליו ועל חבריו להתמודד עמן. יום אחד הגיעו לקרקוב שישה קרונות רכבת מארצות הברית, ובהם משלוח של בייקון. מה עושים? הרי על אף המצוקה והרעב אי אפשר לתת ליהודי קרקוב לאכול בשר חזיר. לאחר התלבטות נמצא הפתרון. אבא החליט לשלוח שלושה מהקרונות לוורשה, מפני ששם היה הגטו הגדול ביותר בפולין, ואת השאר השאיר בקרקוב. הוא יצר קשרים עם הארגונים החברתיים המקבילים של הפולנים, והחליף בעיסקה את הבייקון בקמח. [...]

אבא עבד כפקיד במתפרה השייכת למדריץ' ובארגון היהודי לעזרה עצמית, ואמא עבדה במתפרה של מדריץ', כתופרת.

(המשך בעמוד הבא)

נולדתי לחיות. מנחם שטרן (המשך)

חיסול גטו קרקוב

13 במרס 1943. אני בן שלוש.

ביום ההוא החליטו הגרמנים על חיסולו הסופי של גטו קרקוב. במסגרת החיסול נשלחו 8,000 היהודים האחרונים שנמצאו כשירים לעבודה למחנה פלשוב ששכן מספר קילומטרים דרומית לקרקוב, 2,000 יהודים שנמצאו בלתי כשירים לעבודה נרצחו ברחובות הגטו, ו-10,000 הנותרים נשלחו אל מותם במחנה ההשמדה אושוויץ.

הילדון מנחם שטרן. לבד בעולם.

באשר לילדים, הסידור היה כדלהלן: זמן רב קודם לכן נצטוו ההורים על ידי היודנראט לרשום את ילדיהם לבית הילד - דום-דצ'יצקה, ועתה עם גירושם היה עליהם להשאיר אותם שם. כבר בעת שניתנה ההוראה הראשונה לרשום את הילדים לבית הילד עשיתי צרות וסירבתי להיכנס לשם... עתה, עם חיסול הגטו היה על הוריי להביא אותי שוב לשם. כיוון שידעו מה מצפה לי אם יעשו זאת, לא היו מסוגלים למלא אחר הפקודה.

האיזור כולו נסגר על ידי הצבא, וכל יהודי הגטו נצטוו להתרכז בכיכר זגודי. כל אחד זכאי לארוז שתי מזוודות, ולהשאיר אותן ברחוב ליד ביתו. המזוודות תאספנה ותמסרנה לבעליהן מאוחר יותר. לאחר שארזו הורי מספר בגדים במזוודות, יצאו איתי מן הבית, השאירו את המזוודות על המדרכה, ובמקום לצעוד ישירות לכיוון כיכר זגודי - נשאו אותי בחשאי לביתו של הדוקטור וייכרט, שבשל היותו יושב ראש ארגון העזרה העצמית - יוט.אס.אס. - זכה כמו ראשי היודנראט להשאר בגטו, לאחר שכולם גורשו. כשהגיעו, ביקשו ממנו להסתיר אותי אצלו, עד יעבור זעם.

ילד לבדו

לאחר שהביאו אותי למקום מבטחים, פנו הוריי לכיכר זגודי, מכאן הובילו אותם החיילים הגרמנים, ברגל, למחנה העבודה פלשוב... כבר ביום הראשון לא השלימו עם הפרידה ממני, והחליטו לפעול מיד. עוד באותו יום שילמו שוחד לאדם בשם קוקורוץ (יהודי בשם פיין, ששינה את שמו לצורך הישרדותו במלחמה, ולאחריה שינה את שמו שוב לפיין), שהיה שוטר במשטרת המחנה, וביקשו ממנו שיביא אותי אליהם. השוטר קוקורוץ, שלא כאחרים שלקחו את

מדריץ', שמנהל באותה עת את המפעל שלו באישור השלטונות הגרמנים, מנסה להעסיק במפעלו יהודים רבים ככל האפשר ולהצילם ממוות. כיוון שעבודתם של הוריי חיונית להשרדותנו, נשאלת השאלה מה לעשות איתי כשהם נעדרים מהבית. הפתרון נמצא בדמותן של שתי נשים פליטות מוורשה, שגורשו אל הגטו כמו כולנו ונתרו חסרות כול. השתיים קיבלו אוכל ודיוור עבור הטיפול בי.

[...] שנתיים היינו בגטו. בכל בוקר השכימו ההורים לעבודות הכפייה, וחנצ'קה שמרה עלי בדירה הצפופה והחשוכה. לפעמים ירדה אתי אמא לחצר, לזכות במעט אור שמש. הנה אני יושב עם אמא בשמש, בחצר הפנימית של הבניין, לבוש במעיל, אבל תמיד קר לי ואני מקורר. אפילו את מסיבת יום ההולדת שלי, במלאת לי שנתיים, חוגגים לי בגטו. אני מבקש שיעשו לי עוגה משעועית, כי אני מאד אוהב שעועית, ואני שמח על עוגת השעועית שלי ולא מבין שאני חי בגטו, במקום מוקף חומה וחיילים חמושים, וכי אני ילד מיועד להשמדה.[...]

החיים בגטו התנהלו בכבודות ובקושי גדול, אך עדיין ניתן היה להשיג אוכל, ומי שלא נשלח במשלוחים למחנות המוות ניסה לשרוד מיום ליום. עד כמה המצב היה קשה אני לומד מהתנהלותה של סבתא פרל, שעל אף מצבה הקשה עזרה לעניים, ועל אף שהייתה דתיה ושמרה כשרות, הייתה אומרת לאמא: "תלכי העירה, תקני שינקן ותני לילד לאכול כדי שמישהו ישאר בחיים."

בכל אותה עת קיימים מחסני מזון של ארגון העזרה העצמית בגטו, וכשנודע לאבא שעומדים לחסל את הגטו ולגרש את תושביו למחנה העבודה פלשוב, הוא מעביר בדחיפות את כל המזון שנותר במחסנים לארגון הפולני החברתי, שהופך מאוחר יותר להיות חלק מארגון ז'גוטה, ארגון מחתרתי לעזרה ליהודים שהיה חלק מההתנגדות הפולנית.

מרגע שהוקם ארגון ז'גוטה ועד לסופה של המלחמה, משמש אבא, בדרך לא דרך, איש הקשר שלהם במחנה פלשוב ובמחנות שהוא נשלח אליהם מאוחר יותר, ופועל כשהוא מסכן את חייו.

הכסף וברחו, היה נחוש למלא את הבטחתו להוריי. הוא הגיע בחשאי לביתו של וייכרט והזדהה כמי שנשלח על ידי הורי לקחת אותי משם. הוא שם אותי על העגלה, עמוק מתחת לערימת המזוודות שנאספו מהגטו, ובחסות החשיכה הביא אותי למחנה פלשוב.

באותו היום, בעת פינוי הגטו, נלקחו כארבע מאות הילדים מבית הילד ונשלחו במשאיות לאושוויץ, שפעל כבית חרושת להשמדה המונית.

אסור היה לי להימצא במחנה, והסכנה לחיי גברה. התוכנית להברחתי נרקמה תחת מעטה של חשאיות, בשיתוף דודי יצחק ומספר אנשים קרובים בלבד... הוחלט, בסופו של דבר, שאצא דרך מחסום השער, כשאחד האנשים הקרובים יציע לשומר לשתות איתו וודקה. וכך היה. אך אסור שילד יסתובב חופשי ברחובות. עורך הדין היהודי שלנג, חברו של אבא, הציע שייקחו אותי לבית זונות, וזאת מפני שבאותו זמן לא הייתה בלבם של אנשי השוליים של קרקוב, הגנבים והזונות, אהדה רבה כלפי השליטים הגרמנים. התוכנית עברה לשלבי ביצוע. השומר שתה וודקה ואני חמקתי מתחת למחסום ואיש לא הבחין בי. מישהו לקח את ידי והביא אותי בצעדים מהירים לפתח בית הזונות בפלשוב, והשאיר אותי לבדי שם.

נולדתי לחיות. מנחם שטרן

בקיץ 1943 פרצו הגרמנים בכוח את דלת בית הזונות, ונכנסו פנימה. הם הורו, בצעקות, לגברות לקחת את שמלותיהן ולעלות למשאית שחנתה ברחוב. כשארזו את חפציהן הן אמרו לי: "אל תצא. תתחבא מתחת למיטה ורק אחרי שהמשאית תזוז תצא החוצה. אתה כבר תסתדר".

קיץ 1943. אני בן שלוש שנים וארבעה חודשים ואני יוצא לבדי לרחוב בלי כלום. הייתי פעוט בלונדיני יפה עם עיניים כחולות, ונראיתי כמו עשרות הילדים הפולנים שהסתובבו שם גם הם לבדם, בחוסר כל. הסתפחתי לחבורות ילדים, ישבתי ברחוב, בפתחי בתים ובחורים מלוכלכים, והושטתי יד לנדבה. מדי פעם שם לי מישהו מטבע, תפוח אדמה או תפוח עץ, וכשירד הערב ישנתי שינה טרופה, חשוף לקור הלילה ולסכנות העיר.

פולנים טובים שהצילו את חיי

יום אחד הושטתי את ידי לנדבה, ולפתע, במקום נדבה, הושיט לי מישהו יד. איש בשם יז'י (ג'ורג') יאקש הרים אותי מאבני הרחוב ואסף אותי אליו הביתה. [...] הוא, אשתו ובנותיו, היו קתולים אך לא קתולים פנאטיים, וזאת הסיבה כנראה שהרגישו צורך לעזור ליהודים... אהבתי את יז'י ואהבתי את הבנות שהיו לי כאחיות. משפחת יאקש הייתה לי לבית. בתחילה גרו בפלשוב, אחר כך עברו לרחוב מורבסקיגו 4 בעיר. חייתי איתם במשך שנה, עד אוגוסט 1944, עת השתנו פני הדברים בקרקוב, והחלו החיפושים האינטנסיביים בעקבות המרד הפולני. הגרמנים חיפשו את המורדים הבורחים מבית לבית, והסכנה שימצאו אותי בבית משפחת יאקש ויעמדו על יהדותי – גברה.

מדי כמה ימים נכנסו הגרמנים אל

הבית למטרת חיפושים, וכיוון שלא היו לי תעודות, הכניסו אותי בני המשפחה לארגז הפחם שבמטבח. הם אמרו לי להכנס לארגז, והיו מתיישבים עליו כאילו לא קרה כלום. על אף ריח השריפה וצבעם השחור והמפחיד של הפחמים שמרתי על שקט מוחלט. לפעמים הכניסו אותי למזווה, ואיחסו אותי מאחורי שק הקמח והאבנים שמאחוריו, ואני התכופתי ושתקתי.

אוגוסט 1944. אני בן ארבע וחצי.

בחיפושיו אחר פתרון למצב מצא יז'י יאקש אישה זקנה שגרה ברחוב ללוולה 14 במרתף. זמן קצר לפני כן נפטר הנכד שלה מאצ'יי, והיא שמרה על תעודותיו ולא דיווחה על מותו. יום אחד הסביר לי יז'י שאני עובר לבית אחר. נפרדתי מאחיותיי הזמניות ומאימי המאמצת, והוא לקח אותי עם מעט בגדים מקולים בצרור, לביתה של גברת סופיה טנצ'ינסקה. גברת טנצ'ינסקה נתנה לי את זהות נכדה האהוב, ומיום שהגעתי אליה הסבירה לי שמעתה קוראים לי מאצ'יי טנצ'ינסקי. חייתי איתה ועם בנה, נהג המשאית, בדירת המרתף שלה, ולמדתי את תפקיד הילד הנוצרי הטוב. למדתי את התפילות הקתוליות "אבינו שבשמיים", ובערב, לפני השינה, כרעתי על ברכיי, שלבתי את הידיים ואמרתי את התפילה.

הגברת טנצ'ינסקה ובנה מסכנים את חייהם, ומחזיקים בי. היא מטפלת בי כאילו הייתה הסבתא שלי, ובנה מטפל בי כאילו היה הדוד שלי, ואנחנו נראים ממש כמו משפחה. [...]

סתיו 1944. אני בן ארבע שנים ושבעה חודשים.

העניינים בקרקוב הופכים למסוכנים יותר ויותר, קציני הגסטאפו מחפשים במרץ רב אחר פליטים מורשה. גברת טנצ'ינסקה רואה את הסכנה המתקרבת

ומחליטה לעשות מעשה. היא שולחת אותי אל אחותה, שגרה בכפר קטן ברונוביצה וילקה, ששכן קרוב מאד לקרקוב והיום נחשב חלק ממנה. אחותה של טנצ'ינסקה, שלא ידעה שאני יהודי, הסכימה לקבל אותי אליה, כשהיא משוכנעת שהיא מקבלת לטיפול את נכדה של אחותה, מפני שלא ידעה שהוא נפטר. ביתם של מארחי החדשים, הזקנה ובעלה מטאטא הרחובות, היה בית של אנשים עניים, ולראשו גג של קש, אך הם קיבלו אותי בסבר פנים יפות ודאגו לכל מחסורי...]

זמן קצר לאחר שאני מגיע לכפר לוקחים אותי לכנסייה. בכל יום ראשון אני הולך לכנסייה עם "סבא וסבתא" שלי, וכמו כל ילד נוצרי טוב, אני יודע את כל התפילות בעל פה, ואני יודע לסמן את סימן הצלב על גופי כמו קתולי אמיתי, מימין לשמאל. [...]

סוף המלחמה

15 בינואר 1945. אני בן ארבע שנים ועשרה חודשים.

פתאום נכנסה לחצר ביתנו מחלקת חיילים רוסים. הם פתחו את הדלת וקבעו עובדות בשטח: המלחמה נגמרה. דקות מספר לאחר מכן פתחה הזקנה דלת של פתח מסתור ברצפת הבית, ומן הפתח יצאו שתי נשים יהודיות חיוורות, שהיו שם כל הזמן. איש לא ידע על קיומן. לא שמעתי משם כל רחש. לא הבחנתי בכך שהזקנים הורידו לשם אוכל, וקיבלתי אותם בהפתעה גמורה. זמן מה לאחר המלחמה התחוויר לי מצב העניינים: האחות בעיר לא רצתה שהאחות בכפר תדע שהיא מסתירה ילד יהודי, והאחות בכפר לא רצתה שהאחות בעיר תדע שהיא מחזיקה במרתף ביתה שתי יהודיות. המציאות שיצרה המלחמה עלתה על כל דמיון.

היש נביא בעירו?

מספר מאיר בוסאק: "בגרמניה היטלר עולה לשלטון, ובפולין מתפשטת וגוברת האנטישמיות. פה ושם יש התפרעויות והתנפלויות על יהודים. יום אחד, בצאתנו מהסמינר של פרופ' מאיר באלאבאן באוניברסיטה של וורשה הותקפנו, הפרופ' הזקן ואנו, על ידי קבוצות תלמידים אנטישמים. שרתים אחדים מהאוניברסיטה הוציאו אותנו במסדרונות צדדיים מהמבנה.

בפגישה סמינריונית לאחר שבוע, שאל אחד התלמידים את הפרופסור. לאור כל המתרחש במדינה, האין עתה הזמן להגר מפולין? לחות עצובה היתה בעיניו של הפרופסור באלאבאן, וחיוך של טוב לב ריחף על פניו הסמוקים, עטורי בשואה."

הזקן הלבן. הוא ענה: אנו לומדים את ההיסטוריה של יהודי פולין. ידוע, גם ידוע על גלי האנטישמיות, שעברו על יהודי המדינה. לעתים קרובות הוטלו עליהם הגבלות שונות בערים מסויימות - פה איסור מיסחר ומגורים ברחובות מוגדרים, שם איסור התעסקות במקצועות מסויימים, איסור הופעה ברחובות, בעבור בהם תהלוכה דתית נוצרית. האם בגלל זה עזבו היהודים את הערים האלה? כעת, אנו חוזים מבשרנו את ההיסטוריה. כך גם חזו הדורות הקודמים, והחיים איכשהו נמשכו...

גם הפרופ' באלאבאן וגם התלמיד השואל נספו

מאבק על זכויות המגורים, המסחר והתעשייה מחוץ לקז'ימייז'

של יהודים.

המסחר בעיר קרקוב היה אסור בימי ראשון ועל היהודים נאסרה הכניסה לעיר בימי ראשון ובחגים קתוליים, כולל הגבלות על מסחר בימי ראשון גם בקז'ימייז' הנוצרית.

היהודים שהתגוררו בכפרי הסביבה הורשו להמשיך להתגורר בהם רק אם הם בעלי מלאכה, או בעלי אדמות, והם חייבים להחזיק שלושים פרות לפחות. בעלות של יהודי על בית בכפר אינה מקנה לו זכות להתגורר בו. היהודים לא עזבו את הכפרים, גם בשל הקושי לחסל שם את רכושם וגם בשל העובדה שנוכח ריבוי האוכלוסין בעיר היהודית בקז'ימייז' לא היה להם היכן להתגורר. במחצית המאה ה-19 התגוררה בנפת מוגילה - 90 משפחות, ב-לישנקי - 64 משפחות, ובקשוביצה - 36 משפחות.

היהודים הורשו לגור ולסחור בקז'ימייז' הנוצרית, להוציא את רחוב וישלנה (היתר מיוחד לרכישת הבית ברחוב וישלנה מ' 75 ניתן לוולף מושקוביץ' מארקוספלד "לפי שהיה יהודי מתורבת ומתלבש בסגנון גרמני"). יהודים רבים החלו לעזוב את העיר היהודית הצפופה, שהתברואה בה לקויה, והתיישבו בקז'ימייז' הנוצרית, שם שכרו דירות, חנויות ובתי מלאכה.

עקב כך נשקפה לעיר היהודית סכנת נטישה והורדת דמי החכירה בה, שהיו עד אז גבוהים מאד. בעלי הבתים בקז'ימייז' היהודית השתדלו לעצור את ההגירה ממנה ולהחזיר את בני דתם לגטו, והצליחו להעביר החלטות שהקשו על היהודים לקנות מקרקעין בקז'ימייז' הנוצרית ולסחור בה, למעט יוצאי דופן. כך הוחלט שברחוב שרוקה מותר יהיה לקיים אך ורק מסחר בבדים, משי, בגדי נשים, צמר, כותנה וכלי חרסינה, וכי אסור לנהל את המסחר הזה ברחובות רוחביים ובחנויות שבחצרות, אלא רק בחנויות הפונות לרחוב שרוקה ויוזפה. האיסור אינו חל על רחוב קרקובסקה ועל קישוטי שמלות.

הוראות אלה גרמו להתמרמרות רבה בקרב הסוחרים היהודים ובקרב בעלי בתי דירות בקז'ימייז' הנוצרית, אך יהודים רבים החלו לחזור ולסחור בעיר היהודית, שהחנויות בה שופצו ודמי השכירות עליהן הופחתו.

לארגונים נוצריים. כדי להתקבל לחברת בעלי המלאכה היהודית היה המועמד צריך להוכיח שניהל בית מלאכה במשך שלוש שנים לפחות ללא הפסקה, ששילם מס אישי שחל על משלח היד שלו, שבידו אישור לניהול עסק, שמקום הולדתו בעיר החופשית קרקוב או שקיבל אזרחות בעיר, שהוא בן 21 לפחות, שהוא בעל לאישה ויש לו משק בית עצמאי.

מאוחר יותר התווספה המגבלה לפיה בני דת משה לא יהיו רשאים לקבל לחניכות שוליות ונערים מבני דתם הבאים מחוץ לארץ, אלא על פי היתר מיוחד מהממשלה, ואלה לא יהיו זכאים להתיישב בארץ.

היהודים היו רשאים לסחור רק במצרכי מזון בימי השוק השבועיים, ובכל המוצרים בימי הירידים השנתיים. קנסות הוטלו על העוברים על החוק, על החוזרים על הפתחים עם סחורתם ועל המאחסנים סחורה

פרופ' מאיר באלאבאן כותב בספר "תולדות היהודים בקרקוב ובקז'ימייז'. 1868-1304" על מאבקם של יהודי קרקוב על זכויות המגורים, המסחר והתעשייה מחוץ לקז'ימייז' היהודית במחצית הראשונה של המאה ה-19.

מתוך המסמכים שנשתמרו עולה כי עד לשנת 1822 היה מצבה הכלכלי של הרפובליקה של קרקוב טוב. קרקוב הייתה ידועה כמוקד המסחר בין אוסטריה לבין מלכות פולין (רוסיה), ונהנתה מפטור מלא או חלקי ממכסים על סחורות שיוצאו למלכות, והייתה מעין "עיר חופשית" ממכס. באותה שנה התערערו התנאים בקרקוב, ומותר היה לייצא אל המלכות רק מוצרים שיוצרו בקרקוב, ולא כאלה שיובאו מאוסטריה. בעקבות כך נהרסו חברות רבות שעסקו בסחר-מעבר.

לפי חוקת הרפובליקה של קרקוב הורשו הסוחרים הזרים להכניס סחורות לקרקוב למכירה בסיטונאות בלבד, והמסחר הקמעוני הותר רק בעת שנערכו שני הירידים השנתיים הגדולים.

לפי התקנון ליהודים, משנת 1818, הייתה להם זכות לסחור בחופשיות בקז'ימייז' הנוצרית והיהודית, ואילו בקרקוב יכלו לסחור במזון רק כאשר התקיימו השווקים השבועיים, ובכל המוצרים יכלו לסחור רק כאשר התקיימו שני הירידים השנתיים. חברת הסוחרים מיאנה לקבל לחוג חברים יהודים ולא התירה להם להקים חברת סוחרים משלהם.

מצבם של בעלי המלאכה היהודים היה דומה לזה של הסוחרים, ובעלי מלאכה נוצרים סירבו לקבל ללימודים נערים יהודים, וכך נבצר מהאחרונים להיות לשוליות מוסמכים. היהודים, שהיו מורגלים ביחס כזה עשרות ומאות בשנים, הוסיפו לקיים חברות בעלי מלאכה עצמיות שלהם, קיבלו נערים ללימודים, והסמיכו אותם לשוליות. נערים יהודים רבים היו יוצאים ללמוד בגליציה, שחוק המלאכה בה היה יותר ליברלי, ושבים לקרקוב לאחר שהוסמכו.

ב-1833 קבעה ממשלת הרפובליקה חוק חדש, מכוחו הוכרו חברות בעלי המלאכה היהודיות המונות עשרה אומנים, כחברות עזר

הקהילה היהודית בקרקוב שמרה חלק מתעודותיה, ואולם מה ששרד אינו אלא חלק מזערי ממה שהיה שם בעבר. החומר הארכיוני מתחיל מהמחצית השנייה של המאה ה-17, כלומר אחרי הפלישה השוודית, שבמהלכה עלה כל הארכיון באש. גם במאות הבאות היו התעודות הארכיונית מאכל לאש, מפני שלא כולן נגנזו יחד במזכירות הקהילה, אלא בביתם הפרטי של הפרנסים או של הסופרים. בעת השריפה בשנת 1773 אבדו תעודות חשובות רבות בעליית הגג בבית מס' 40 שברחוב יוזפה, שם התגורר פנחס שיוביץ' הורוביץ, סופר הקהילה. בשנת 1819 נלקח הארכיון כולו למזכירות הסנט, ואחר כך סופר הקהילה, שמואל באום, לקח אותו חזרה, כדי לסדרו. אולם הוא נפטר כעבור זמן קצר ולא הספיק להשלים את מפעלו.

בשנות השישים של המאה ה-19 הוציא ד"ר לודביק גומפלוביץ' מהארכיון תעודות מקוריות רבות, ולאחר מותו התגלגלו אלה לבנו, מקסימיליאן, ומשם לפרופ' משה שור.

פרופ' שור השיב את התעודות לוועד הקהילה בקרקוב, לאחר שעשה בהן שימוש לצורך מחקר, ואלה רובם אבדו במלחמת העולם השנייה.

ר' קלמן קלונימוס אפשטיין

המצבה על קברו של ר' קלמן אפשטיין
בבית העלמין במיודובה (1823-1751)

ליקוטי תורותיו נכתבו ופורסמו בספר "מאור ושמש" על ידי בנו, ר' אהרון, בפיקוחו של ר' קלמן. הספר נחשב לאחד מספרי החסידות החשובים ביותר, ותואר על ידי אחדים ממנהיגי החסידות כ"שולחן ערוך של החסידות". כיוון שהספר הודפס כפירוש על התורה במספר דפוסי חומשים, הוא זכה לתפוצה רבה ולפופולאריות בציבור החסידי ואף מחוצה לו.

ממלא מקומו וממשיך דרכו בקרקוב היה בנו ר' אהרון (נפטר בקרקוב ב-1882) שהיה למנהיגם של החסידים בעיר, והשטיבל שלו פעל באותו מקום, ברחוב יוזפה, בקומה השנייה, עד להקמת הגטו במרץ 1941. בעלי הנכס היו אגודת ישראל והאחראי היה יעקב פרייליך.

ר' קלמן קלונימוס אפשטיין נולד למשפחה מעוטת אמצעים בת עשר נפשות, והגיע עם משפחתו לקרקוב בשנת 1756, שם התוודע לרבי אלימלך מליז'נסק כאשר ביקר האחרון בקרקוב.

ר' קלמן הפך לאחד מבכירי תלמידי של רבי אלימלך, ובהוראתו החל להפיץ ברבים את תורת החסידות.

ר' קלמן היה האדמו"ר הראשון שפתח את שערי בית מדרשו בקרקוב ויש אומרים כי בית מדרשו פעל ברחוב יוזפה מס' 12.

הקהילה המקומית של מתנגדים, ואב בית הדין בעיר רבי הלוי לנדא ובית הדין, אסרו על ר' קלמן להפיץ את תורתו וגזרו עליו חרם והוא גורש מבית המדרש.

בעקבות כך, יחד עם קבוצה קטנה של חסידים, הקים "שטיבל" בפודגוזה, בו הנהיגו החסידים שינויים מסויימים בתפילה.

עולם קטן - עתון שבועי מצויר לבני הנעורים

לה מעמד בתחרות עם ספרות היידיש ברחוב היהודי במזרח אירופה.

בהוצאת תושיה התפרסמו בעברית יצירות מקוריות ומתורגמות, ספרי מדע פופולרי, ספרי מסע וביוגרפיות, והושם דגש על חינוך ועל ספרי ילדים.

עם הסדרות של "תושיה", שהתחבבו על קהל הקוראים הצעיר, נמנות "ניצנים" (לילדים קטנים ובניקוד מלא), "פרחים" (לגיל הביניים) ו"ביכורים" (לבני הנעורים). כמו כן הוציא בן אביגדור בהוצאת תושיה את עיתון הילדים המצויר בעברית "עולם קטן", וחוברת בשם "פדאגוג" להורים ומורים.

הגליונות הופצו באוסטריה-הונגריה, רוסיה, בארץ-ישראל ובשאר הארצות (?).

הגליון שבתמונה, גליון מס' 42, הודפס בקרקוב וראה אור בחודש ביולי 1904. מחיר מנוי שנתי באוסטריה-הונגריה: 10.50 קרונות.

בשנת 1896 על ידי הסופר בן אביגדור (שם עט של אברהם ליב שלקוביץ), חלוץ המו"לות העברית המודרנית. פעילותו המו"לית החייתה את הספרות העברית ונתנה

בתחילת המאה העשרים ראה אור העתון השבועי לבני הנעורים "עולם קטן". המוציא לאור הייתה הוצאת תושיה, הוצאה לאור עברית בעיר ורשה, שנוסדה

Nr. 42. OLAM KATAN. שנה שרישית.

עולם קטן
עתון שבועי מצויר לבני הנעורים

תנאי החתימה:
באוסטריה-הונגריה: לשנת: 10.50 קראנען, לחצי שנה: 6.25 קראנען, לרבע שנה: 2.70 קראנען.
ברוסיה: לשנה: 4 רובל, לחצי שנה: 2 רובל, לרבע שנה: 1 רובל.
בשאר ארצות: באשכנז לשנה: 9 פונק, באנגליה לשנה: 8 שילינג, בשאר ארצות לשנה: 11 פונק, בארץ ישראל לשנה: 10 פונק, החותמים לשנה שלמה יוכלו בסוף השנה השנייה יפה חנם. רטי החתימה יוכלו לשלם גם לשעורין: 2 רובל בעת החתימה ושני הרובל הנותרים בראשית הרבע השני (ובשאר ארצות כספק המדינה לגי הקורס).

עם "הפרנוג" והנעורים":
באוסטריה-הונגריה: לשנה: 21 קראנען, לחצי שנה: 10.50 קראנען, לרבע שנה: 5.25 קראנען.
ברוסיה: לשנה: 8 רובל, לחצי שנה: 4 רובל, לרבע שנה: 2 רובל.
בשאר ארצות: באשכנז לשנה: 18 פונק, באנגליה לשנה: 16 שילינג, בחר הארצות לשנה: 22 פונק, בארץ ישראל לשנה: 20 פונק, וכן לחצי ולרבע שנה כעוד.

מחיר: כל גומר 10 קאס, 25 העללער. בעד חלוף הארצות 20 קאס. מחיר סודעות: בעד כל שורה קטנה ממש 88 ה' 15 ק'.

Krakau, 20 Juli (7 Juli) 1904. גליון מב. קרקוב, יום ד' ה' אב תרס"ד.

קוראים כותבים,

חברים יקרים,

הקשר איתכם יקר לי מאד, הוא מחבר אותי אל משפחתי הקטנה שעימה גדלתי בארץ, ואל המשפחה הרחבה שלא זכיתי להכירה.

נולדתי בשנת 1934 בקרקוב. לאחר שפולני זרק את כובעו מראשו של אבי ז"ל, ישעיהו רוטנברג, ואמר לו: "זייד - דו פלשתינה", אמר אבי: "כשנאמר לאברהם אבינו 'לך לך' - הוא הלך; מרים, בואי נעלה לארץ ישראל". וכך יצא שבשנת 1935, כשמלאה לי שנה, עלינו לא"י.

אמי ז"ל לא הפסיקה לספר לנו אודות משפחתה, משפחת גינציג בקרקוב. ואני הפנמתי את כל סיפוריה, ומרגישה קרקובאית.

לאחרונה הגיע לידי ספרו של יובל ירח "השתיקות" - יצירה מקסימה שמשקפת כתיבה מדהימה ומחקר רחב, במטרה להנציח את סבתו הקרקובאית, גיבורת הסיפור, ששמה מרים וכינויה היה מניה - ככינויה של אמי. להפתעתי, בתיאור נישואי סבתו הוא כותב: "...הזוג המאושר שגר דירה קטנה בדיטלה 62... בניין נאה... לידם, במספר 64, בית היתומים היהודי...". אגב, בגליון האחרון של הארגון התפרסמה תמונה של בית יתומים זה.

הופתעתי והתרגשתי מאד, כי משפחתי ומשפחת סבי וסבתי - יחיאל מיכל ורחל גינציג, גרו ברחוב דיטלה 63. כל נכדי שנסעו לטיולים בפולין היו שם, והצטלמו בהתרגשות ליד הבניין הזה.

אשמח אם תפרסמו את מכתבי זה, שאולי יחבר אותי לעוד אנשים ששמות האנשים והמקומות מוכרים להם.

**חנה לבל לבית רוטנברג
קבוצת יבנה**

אבלים על פטירתה של
הלינה בוכנק ז"ל
בת וולף ואסתר הבר
ומשתתפים בצער המשפחה

"אנו באנו ארצה לבנות ולהבנות בה" - יוסף באו

יוסף באו נולד בשנת 1920 בקרקוב, להוריו אדולף וצילה לבית דיאמנט, ואת לימודיו סיים בגימנסיה העברית בעיר. בשנת 1938 התחיל ללמוד אמנות פלסטית באוניברסיטת קרקוב, אך מלחמת העולם השנייה קטעה את לימודיו. עם הקמת הגטו בקרקוב, במרס 1941, נכלא עם הוריו ואחיו בגטו ולאחר מכן נשלח למחנה הריכוז פלשוב, שם עבד בתור גרפיקאי ושרטט. האומנות הצילה את חייו וכך גם הצליח להציל יהודים נוספים באמצעות זיוף תעודות.

במחנה זה הכיר את אשתו רבקה, והם התחתנו בסתר במחנה הנשים. במחנה יצר באו ספרון קטן, בגודל כף יד, בו כתב שירים וצייר ציורים בלי להזכיר את הזוועות שהיו סביבו. נייר הספרון היה עשוי מנייר של בדלי סיגריות. התמזל מזלו של באו והוא נכלל ב"רשימת שינדלר" ויחד עם עוד כ-1,200 אסירים יהודים הועבר למחנה ברניליץ שבסודטים.

כשהסתיימה המלחמה חזר יחד עם אשתו לקרקוב, המשיך את לימודיו באוניברסיטה. הוא סיים את לימודיו ב-1950, ולמחייתו עבד במערכות עיתונים כמעצב, גרפיקאי, וקריקטוריסט.

בספטמבר 1950 הגיע לישראל יחד עם אשתו ובתו הקטנה. בתחילה עבד כשרטט, ואחר כך פתח סטודיו לגרפיקה, שם צייר את האנימציה והכותרות לסרטים ישראלים רבים, ביניהם: "קזבלן", "שמונה בעקבות אחד", "סלאח שבת", "עמוד האש" ואחרים. במקביל המשיך להשתמש בניסיונו בזיוף תעודות בשירות המוסד, ויצר תעודות מזויפות למספר סוכנים.

יוסף באו היה חלוץ האנימציה בישראל, והפיק מספר תשדירי פרסומת בטלוויזיה, ובנוסף כתב, אייר, ערך והוציא לאור חמישה ספרים בעברית ובפולנית. נפטר ב-2002.

יהודים חברי מועצת העיר של קרקוב

יוסף סרה (Sare) (1850-1929) היה סגן ראש העיר של קרקוב משנת 1905 ועד לפטירתו, ונבחר לסיים הפולנים ב-1907 וב-1913. לאחר פטירתו שונה שם הרחוב ז'ילונה ל-סרגו.

המרכז לחקר ההיסטוריה והתרבות של יהודי קרקוב באוניברסיטה היגלונית מכין מאגר מידע של החברים היהודים במועצת העיר של קרקוב בשנים 1867-1914. מסד הנתונים יכלול את שם חבר מועצה, מידע מפורט על פעילותו ברשות ובוועדות, מידע ביוגרפי ותצלומים.

לאחר מתן זכויות שוות ליהודים, במחצית השניה של המאה ה-19, יכלו היהודים להשתתף במועצות העיר, ובתנאי שהיו אזרחי העיר, משכילים ועשירים. בבחירות הראשונות שבהם השתתפו היהודים, בשנת 1866, נבחרו למועצת העיר 12 יהודים, מתוך 60 נציגים. שיעור דומה לזה היה במשך כל התקופה.

